

CONCEPT DOELENKADER AGRARISCH NATUURBEHEER

Versie 2.1

2 april 2014

Jeanet Bok

1 Inleiding

Wat is het doelenkader agrarisch natuurbeheer?

Het doelenkader agrarisch natuurbeheer geeft richting aan het agrarisch natuurbeheer van de provincie Utrecht totdat het Natuurbeheerplan 2016 gereed is. Onder agrarisch natuurbeheer valt ook het landschapsbeheer in het gebied buiten de EHS. Het is een tussenstap tussen enerzijds de beleidslijnen die zijn geformuleerd in het Utrechtse natuurbeleidsplan "Utrecht, netwerk van natuur" (Natuurbeleid 2.0) uit 2013 en anderzijds de formele vastlegging van doelen in het Natuurbeheerplan 2016.

Doel van het doelenkader

Het doelenkader geeft helderheid aan de nieuwe collectieven over de opgaven voor agrarisch natuurbeheer. De collectieven willen weten wat de provincie van hen verwacht en welke keuzes de provincie maakt voor natuur en landschap buiten de Ecologische Hoofdstructuur. Met behulp van het doelenkader kunnen zij zich alvast op hoofdlijnen voorbereiden op de gebiedsaanvragen die zij in 2015 gaan indienen bij de provincie. Daarna kunnen zij op basis van het Natuurbeheerplan 2016 een complete gebiedsaanvraag maken.

Status van het doelenkader

Het doelenkader is een tussenproduct in de ontwikkeling van het Natuurbeheerplan 2016 en wordt niet vastgesteld door GS of PS. De gedeputeerde landelijk gebied, R.W. Krol, hanteert het doelenkader als ontwikkelingskader voor het Natuurbeheerplan 2016.

Algemene uitgangspunten

- Het vernieuwde agrarisch natuurbeheer is efficiënter en effectiever dan het huidige agrarisch natuurbeheer
- Agrarisch natuurbeheer versterkt de drie grote systemen die zijn benoemd in het natuurbeleid:
 - de bossen, heide, droge schraalgraslanden van de Utrechtse Heuvelrug met de bron- en kwelmilieus van de Gelderse Vallei en het Langbroekerwetering gebied;
 - de moerassen, soortenrijke vochtige graslanden en plassen in de veenweidegebieden;
 - het lint van uiterwaarden van de Neder-Rijn en Lek
- Agrarisch natuurbeheer versterkt het robuuste natuurnetwerk, en zorgt daarmee voor verbinding binnen de grote systemen en verbindingen vanuit de grote systemen naar het agrarisch gebied.
- Landschapsbeheer zetten we selectief in op plaatsen waar het voor landschap en/of natuur het meest effectief is
- Het agrarisch natuurbeheer in de grensgebieden is afgestemd met aangrenzende provincies
- Binnen het agrarisch natuurbeheer is er veel aandacht voor het combineren van verschillende doelen
- Binnen het agrarisch natuurbeheer heeft het verbeteren van leefgebieden voor internationale doelsoorten met een onvoldoende staat van instandhouding de hoogste prioriteit, conform het Natuurpact.

2 Uitwerking per thema

Het doelenkader is uitgewerkt per thema. Deze keuze is gemaakt omdat we verwachten dat dit het meest overzichtelijk weergeeft wat wij van de collectieven verwachten, en het meest inzichtelijk maakt wat de verschillen zijn met het agrarisch natuurbeheer tot 2016.

Vanuit het nieuwe natuurbeleid hechten wij veel waarde aan de integratie van thema's, aan het denken vanuit leefgebieden, en aan ontwikkeling en versterking van een robuust natuurnetwerk. Dit is zo goed mogelijk verwerkt in de teksten.

De uitwerking per thema is op de volgende manier opgebouwd:

- Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0
- Hoofdlijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag
- Prioriteiten binnen het thema
- Relatie met andere thema's

2.1 Botanisch beheer

Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0

“Botanisch beheer concentreren we op de agrarische gebieden binnen de EHS (de beheersgebieden), en in de directe omgeving van de EHS (bijvoorbeeld in de groene contour).”

Hoofdpijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag

Binnen het botanisch beheer maken we onderscheid tussen *vlakdekkend* beheer van percelen en beheer van *perceelsranden*, en tussen graslanden en akkers.

Vlakdekkend botanisch graslandbeheer willen wij inzetten in de EHS-agrarisch en in de groene contour. Hiermee zetten we dit relatief dure beheer zeer gericht in ter versterking van de EHS. Wij zien goede mogelijkheden om de het robuuste systemen van de Utrechtse Heuvelrug te verrijken met zowel droge soortenrijke graslanden in de hoge gebieden als vochtige waardevolle graslanden in de aangrenzende kwelmilieus. In het veenweidegebied is de ontwikkeling van soortenrijke natte graslanden een versterking van het robuuste systeem van moerassen, soortenrijke graslanden en wateren. Inzet van gebiedskennis is essentieel om hiervoor de meest kansrijke locaties te selecteren.

In de groene contour streven we naar langdurige uitvoering van vlakdekkend botanisch graslandbeheer. Indien omvorming is gewenst kan dit beheer de functie hebben van overgangsbeheer. Van de twee huidige beheerpakketten (botanisch hooiland en botanisch weiland) willen wij alleen het pakket botanisch hooiland toepassen, omdat botanisch weiland niet effectief is.

In weidevogelkerngebieden zijn kruidenrijke graslanden nodig als voedsel- en schuilgebied voor de jongen. Deze graslanden worden via het weidevogelbeheer gerealiseerd.

Vlakdekkend akkerbeheer willen wij selectief inzetten in de EHS-agrarisch en in de groene contour, maar alleen in de Gelderse Vallei, het Binenveld, de Utrechtse Heuvelrug en het Langbroekerweteringgebied en alleen op historische akkerlocaties. Aan het toe te passen beheerpakket stellen wij nadere voorwaarden om het beheer ook effectief te laten zijn. Met deze akkers willen wij akkervogels en de ontwikkeling van zeldzame akkerkruiden bevorderen.

Randenbeheer van graslanden is mogelijk in de groene contour en in de EHS-agrarisch. Ook in enkele gebieden nabij de EHS met hoge actuele natuurwaarden in slootkanten vinden wij botanisch beheer van graslandranden effectief. Op basis van actuele natuurwaarden hebben wij een kaart samengesteld met geschikte gebieden voor het botanisch randenbeheer van grasland, die wij graag samen met het gebied willen optimaliseren.

Randenbeheer van akkers willen wij beperkt inzetten in de EHS –agrarisch, in de groene contour en op enkele locaties ter versterking van de EHS. Randenbeheer van akkers is alleen mogelijk in de Gelderse Vallei, het Binnenveld, de Utrechtse Heuvelrug en het Langbroekerweteringgebied. Aan het toe te passen beheerpakket stellen wij nadere voorwaarden in verband met de effectiviteit. Wij zien mogelijkheden om hiermee onder andere het voorkomen van akkervogels en bijen te stimuleren. Een rand krijgt meerwaarde in combinatie met landschapselementen. Wij bespreken graag samen het gebied welke locaties hiervoor het meest geschikt zijn.

Prioriteiten binnen het thema

Wij vragen de gebieden om prioriteit te geven aan maatregelen die het robuuste natuurnetwerk versterken.

Relatie met andere thema's

De inzet van het randenbeheer op graslanden ondersteunt het behoud van de internationaal belangrijke soorten groene glazenmaker, zwarte stern en heikikker, en draagt bij aan een goede waterkwaliteit. Een aantal waterparels valt binnen de geschikte gebieden voor randenbeheer grasland, waardoor het agrarisch natuurbeheer kan bijdragen aan de kwaliteit van deze waterparels. Randenbeheer in open landschap vergroot de herkenbaarheid van het landschap, doordat de perceelsranden beter zichtbaar zijn.

2.2 Landschap

Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0

*“In het agrarisch gebied zijn **landschapselementen** van belang. Deze elementen zijn belangrijk voor de biodiversiteit, om de mogelijkheden voor uitwisseling van soorten in het agrarisch gebied te vergroten, maar ook voor de natuurbeleving en het welzijn. Bovendien bieden landschapselementen levensomstandigheden voor soorten die essentieel zijn voor het agrarisch functioneren, zoals bodemorganismen, bijen en andere bestuivers. Wij kiezen er daarom voor om ons in te zetten voor beheer, aanleg en herstel van landschapselementen, waar dat vanuit ecologie of versterking van de landschappelijke structuur nodig is. De middelen die beschikbaar zijn voor het landschapsbeheer zetten wij gericht in op verbetering van de natuurwaarden én de kernkwaliteiten van het landschap, die beschreven zijn in de Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen. De waardenkaart landschap, die in ontwikkeling is, kan een hulpmiddel zijn om prioriteiten te stellen.”*

Hoofdpijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag

In de Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen zijn de kernkwaliteiten per landschap benoemd. Wij concentreren de middelen voor landschap op de instandhouding van landschapsstructuren die passen bij deze kernkwaliteiten. Daarom hebben wij, in overleg met het gebied, per landschap de meest kenmerkende landschapselementen benoemd. Een overzicht van de geselecteerde elementen is bijgevoegd. Wij willen de middelen voor agrarisch natuurbeheer alleen op deze elementen inzetten.

De collectieven zetten hun gebiedskennis in om een goede balans te vinden in het beheer van verschillende elementen in de gebieden: het concentreren van het beheer op één type element is onvoldoende om de kenmerken van het gebied tot uiting te laten komen. Een samenhangend stelsel van landschapselementen dat ecologische meerwaarde heeft, levert een win-winsituatie op.

Hoogstamfruitboomgaarden zijn op provinciaal niveau alleen van belang in de Kromme Rijn. Het gaat daarbij om boomgaarden van minimaal 1500m² groot en een gemiddelde leeftijd van 40 tot 60 jaar. Bij historische boerderijen elders in de provincie kunnen ook oude huisboomgaardjes belangrijk zijn; in overleg kan bepaald worden of dit waardevolle landschapselementen zijn en kan hiervoor een uitzondering gemaakt worden.

Erfbeplanting is in open gebieden (Eemland en Groene Hart) beeldbepalend. Wij zien geen rol voor de provincie bij de inrichting van erven. Gemeenten en andere organisaties kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van gepaste erfbeplanting.

Prioriteiten binnen het thema

Wij vragen de gebieden om het landschapsbeheer te richten op een samenhangend stelsel van de meest kenmerkende landschapselementen. Het levert meerwaarde op als deze elementen bijdragen aan het versterken van het robuust netwerk van zowel landschap als natuur; bijvoorbeeld door naast het behouden van landschapsstructuren ook de EHS te versterken, te functioneren als verbindingzone of als leefgebied voor internationaal beschermde soorten te dienen.

De gebieden kunnen daarnaast de waardenkaart landschap gebruiken als hulpmiddel bij de prioritering.

Relatie met andere thema's

- Landschapselementen vormen het leefgebied voor allerlei soorten planten en dieren, waaronder verschillende internationaal beschermde soorten.
- Landschapselementen kunnen zorgen voor verbinding tussen natuurgebieden en versterken daarmee het samenhangend netwerk van natuur.
- Open landschap is van belang voor weidevogels. Hierbij hoort ook intensief onderhoud van landschapselementen.
- Natuurvriendelijke oevers en botanische randen benadrukken het verkavelingspatroon en vergroten daarmee de herkenbaarheid van het landschap in open gebieden.

GEBIED / LANDSCHAPSELEMENT	geriefhout-/pestbosje	knotbomen	houtsingels	houtwallen	bomenrijen/lanen	solitaire bomen	beplanting op dijken en kades	eendenkooien	hoogstamfruitboomgaarden	bospereeltjes en sterrebossen	hakhout/grienden	heggen	meldoornhagen en struwelen	wielen of waaien	oude drinkpoelen
Eemland															
Polder						x		x						x	
Eemzone						x									
Overgangsgebieden		x	x	x	x	x				x					x
Gelderse Vallei															
Mozaiekverkaveling		x		x	x	x	x			x					x
Strokenverkaveling		x	x		x	x	x				x				
Binnenveld		x	x	x	x	x									
Groene Hart															
MiddenWest	x	x			x	x	x	x							
Vianen	x	x			x	x	x	x	x		x				
ZuidWest	x	x			x	x	x	x			x				
Vechtvallei	x	x			x	x	x								
De Venen	x	x			x	x	x								
Noorderpark	x	x			x	x	x								
Rivierengebied (incl. Eiland v. Schalkwijk)															
Kromme Rijn		x	x	x	x	x	x		x	x		x			x
Langbroekerwetering		x	x		x	x	x			x	x				
Schalkwijk		x			x	x									
Lekzone (uiterwaarden)		x				x					x	x	x		
Flanken			x	x	x	x				x					
Utrechtse Heuvelrug															
Bos					x	x				x					
Flanken		x	x	x	x	x									
N.B. 1: NHW schootsvelden en inundatievelden zijn in principe vrij van beplanting, terwijl fort en andere werken gecamoufleerd zijn!															
N.B. 2: Huisboomgaardjes bij historische monumentale boerderijen zijn in alle landschappen belangrijk															

2.3 Leefgebieden internationale soorten

Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0

*“We gaan het agrarisch natuurbeheer gericht inzetten op de bescherming van **internationaal beschermde soorten**. Subsidie gericht op specifieke maatregelen voor soortenbeleid beperken we tot de internationaal beschermde soorten buiten de EHS.”*

Hoofdpijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag

We richten ons vooral op het beschermen en verbeteren van leefgebieden voor soorten uit de Vogel- en Habitat Richtlijn die afhankelijk zijn van het agrarisch gebied en een negatieve staat van instandhouding hebben. De soorten waarvoor Utrecht de staat van instandhouding wil verbeteren via agrarisch natuurbeheer zijn kleine zwaan (niet broedend), groene glazenmaker, zwarte stern, kamsalamander, purperreiger, heikikker, en bunzing. De kleine zwaan wordt voldoende beschermd via de flora- en faunawet. De genoemde soorten komen vooral in het westen van de provincie voor. In het oosten is de kamsalamander een belangrijke internationale soort.

Voor de overige soorten willen we de leefgebieden verbeteren. Hiermee verbeteren we ook het leefgebied van andere, meer algemene soorten die in hetzelfde leefgebied voorkomen. Wij zien vooral goede mogelijkheden in

- Natuurvriendelijke oevers (voor groene glazenmaker, zwarte stern, purperreiger, heikikker, bunzing). De aanleg en vervolgens onderhoud van plas- of dras berm of een flauw talud langs een bestaande waterloop is een waardevolle maatregel in het gehele westen van de provincie (inclusief Noorderpark).
- Poelen (via landschap, voor kamsalamander, heikikker). Aanleg en onderhoud van poelen is van belang in een klein deel van de Lopikerwaard nabij de Lek, het Langbroekerweteringgebied en de Gelderse Vallei.
- Schone en heldere sloten met krabbenscheer (voor groene glazenmaker)
- Soort specifieke maatregelen zijn slechts in enkele gevallen nodig, zoals nestvlotjes voor zwarte stern.

Aan de gebieden vragen wij om met hun gebiedskennis te zoeken naar mogelijkheden om ook leefgebieden voor andere gebiedseigen soorten te stimuleren door slim gebruik te maken van beheermaatregelen die voor bijvoorbeeld landschap nodig zijn.

Prioriteiten binnen het thema

Binnen dit thema geldt geen prioriteit, omdat wij verwachten dat alle maatregelen die nodig zijn voor behoud en herstel van internationaal beschermde soorten genomen zullen worden. Omdat veel maatregelen water gerelateerd zijn is een goede afstemming met het waterschap essentieel voor een succesvol beheer.

Relatie met andere thema's

Bijna alle maatregelen die nodig zijn voor verbetering van het leefgebied kunnen gerealiseerd worden via integratie met andere doelen, zoals natuurvriendelijke oevers, poelen, landschapselementen, botanisch beheer.

2.4 Weidevogels

Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0

*“We concentreren de middelen voor het **weidevogelbeheer** op de zogenoemde kerngebieden, De grenzen van deze gebieden geven we aan in het Natuurbeheerplan. Wij begrenzen kerngebieden op basis van de weidevogelvisie en beschikbare monitoringsgegevens in het Natuurbeheerplan en doen dat in overleg met de maatschappelijke partners. Wij zetten onze middelen voor weidevogelbeheer alleen binnen deze kerngebieden in.”*

Hoofdpijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag

Kerngebieden voor weidevogels zijn essentieel voor een effectieve inzet van middelen voor weidevogelbeheer. Vertrekpunt voor het weidevogelbeheer is de begrenzing van weidevogelkerngebieden in de Weidevogelvisie. De collectieven zullen op basis hiervan een advies uitbrengen aan de provincie voor eventuele aanpassing van deze gebieden, mede op basis van het draagvlak in het gebied.

Daarna gaan wij in gesprek met de collectieven over eventuele verschilpunten. Tenslotte bepaalt de provincie de definitieve ligging van de beste weidevogelkerngebieden, waarbij ook de monitoringsresultaten van 2014 gebruikt kunnen worden. De weidevogelkerngebieden worden vastgelegd in het Natuurbeheerplan.

De collectieven zorgen voor een optimaal beheer in de weidevogelkerngebieden. De provincie beschrijft de minimale kwalitatieve eisen aan de kerngebieden.

Prioriteiten binnen het thema

Wanneer op basis van beschikbaar budget prioriteiten gesteld moeten worden, ligt de prioriteit bij die delen van het kerngebied die grenzen aan reservaten, en bij de delen die de hoogste dichtheden weidevogels omvatten.

Relatie met andere thema's

- Botanische hooilandranden en -percelen in weidevogelkerngebieden zijn gunstig zijn voor weidevogelkuijken
- Natuurvriendelijke oevers die voor internationale soorten en/of waterdoelen worden ingericht zijn ook aantrekkelijk voor weidevogels

2.5 Water

Relevante tekst uit Natuurbeleid 2.0

- “Bij de inzet van het agrarisch natuurbeheer zoeken wij in overleg met de waterschappen naar synergie met de KRW-opgave. Gezonde, soortenrijke sloten zijn essentiële dragers van natuur in het agrarisch gebied. Samen met waterschappen en de agrarische sector verkennen we de mogelijkheden om **wederzijdse versterking** te realiseren tussen natuuropgaven en de opgaven vanuit de Kaderrichtlijn Water.
- Wij onderzoeken mogelijkheden om in bepaalde gebieden samen met partners vormen van agrarisch natuurbeheer te ontwikkelen waarmee het **hydrologische systeem** verbeterd kan worden, bijvoorbeeld ten bate van het nabijgelegen EHS-gebied of voor weidevogels.”

Hoofdpijnen ten behoeve van gebiedsaanvraag

We hebben samen met de waterschappen de mogelijkheden voor synergie verkend voor maatregelen die zowel bijdragen aan waterdoelen als aan natuurwaarden. De conclusie is, dat in veel situaties meerwaarde mogelijk is door het combineren van water- en natuurdoelen, en door betere afstemming van het beheer (zie verder onder het kopje “relatie met andere doelen”). De collectieven brengen deze combinaties in beeld bij de gebiedsaanvraag, op basis van gebiedskennis en informatie van waterschap en provincie.

Op basis van actuele natuurwaarden hebben wij een kaart samengesteld van gebieden met hoge aquatische natuurwaarden. Deze kaart willen wij graag samen met het gebied en de waterschappen optimaliseren. Hiermee kunnen de waterschappen prioriteiten stellen bij de inzet van middelen voor waterbeheer.

Waterdoelen zijn bij uitstek geschikt om het robuuste natuurnetwerk te versterken. Watermaatregelen helpen om het systeem op orde te krijgen, en om natuurgebieden met elkaar te verbinden. Anderzijds kan agrarisch natuurbeheer leiden tot een betere waterkwaliteit door een grotere diversiteit in en rondom watergangen. Daarmee levert het ook een bijdrage aan de ecologische waterkwaliteit die we met de KRW willen bereiken. Ook kan het helpen om de hoeveelheid nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in watergangen te verminderen.

Sommige internationale soorten zijn volledig afhankelijk van een goed waterbeheer (bijvoorbeeld Bittervoorn). Wij vragen de waterschappen om deze internationale doelen te integreren in het waterbeleid.

Voor verbetering van de ecologische toestand van water is niet altijd beheerbudget nodig. Vaak kunnen ook reguliere werkzaamheden meer natuurgericht uitgevoerd worden, waardoor de ecologische toestand verbetert. Hierbij gaat het vooral om het delen van kennis met de agrariërs, bijvoorbeeld over het natuurvriendelijk schonen van sloten ten behoeve van het leefgebied voor de internationale soort krabbenscheer.

De provinciale waterdoelen zijn vastgelegd in het Waterplan 2010 – 2015. Op dit moment is het nieuwe Bodem water en milieuplan dat begin 2015 in de inspraak gaat, in voorbereiding. Hierin wordt zowel het beleid voor oppervlaktewater als grondwater voor de periode 2016 – 2021 vastgelegd.

De komende periode gaan wij samen met de waterschappen uitwerken hoe we vorm kunnen geven aan het realiseren van watermaatregelen via de collectieven.

Relatie met andere thema's

Er zijn goede mogelijkheden voor integratie van waterdoelen en natuurdoelen in het agrarisch gebied. Kansen voor integratie met natuurdoelen zien wij vooral bij:

- Natuurvriendelijke oevers (botanisch, internationale doelen, landschap)
- Natuurvriendelijk schonen van sloten en slootkanten (botanisch, internationale doelen)
- Mest- en chemievrije zones langs sloten (botanisch, internationale doelen)
- Gebiedseigen water vasthouden (botanisch, internationale doelen, verdrogingsbestrijding, klimaatverandering, zoetwatervoorziening)

3 Vervolg proces

Tussen 9 april en 1 oktober 2014 werken wij samen met de gebieden aan een nadere uitwerking van dit doelenkader in het Ontwerp Natuurbeheerplan 2016. De collectieven zijn daarbij ons eerste aanspreekpunt. Zij zorgen voor afstemming met en inbreng vanuit de andere partijen in het gebied (de gebiedscoalitie).

Samen met de waterschappen en de collectieven onderzoeken we hoe we beheermaatregelen voor water via de collectieven mogelijk kunnen maken.

Ondertussen werkt de SCAN aan de professionalisering van de collectieven. En wordt op landelijk niveau gewerkt aan interprovinciale producten, waaronder het nieuwe subsidiestelsel.

In 2015 volgt de fase van het opstellen van de gebiedsaanvragen op basis van het Natuurbeheerplan 2016, en de certificering van de collectieven.